

[B] **VAN WOESTIJN NAAR OASE. EEN KWARTEEUW
BELGISCHE ARCHITECTUUR**

Christophe Van Gerrewey houdt van overdrijven in *Architectuur België. 25 jaar in 75 projecten*. “België is lange tijd een land zonder architectuur geweest”, is de eerste zin van het essay ‘Goede architectuur in België’, dat voorafgaat aan beschouwingen over en afbeeldingen van 75 gebouwen en ontwerpen in België uit de afgelopen 25 jaar. Met zijn stellige uitspraak doet Van Gerrewey, verbonden aan de Vakgroep Architectuur & Stedenbouw van de Universiteit Gent, vooral op de eerste vier decennia na de Tweede Wereldoorlog. Maar zelfs ik, toch geen groot kenner van de naoorlogse Belgische architectuur, kan zonder moeite enkele interessante gebouwen in België uit de jaren 1945-1990 noemen. Zoals de studentenhuisen en andere gebouwen van Lucien Kroll (1927) voor de Katholieke Universiteit Leuven van omstreeks 1970, die wegens de kritische houding tegenover het modernisme die eruit spreekt nauw verwant zijn met het Nederlandse structuralisme van Aldo van Eyck en Herman Hertzberger. Of de postmodernistische stads-vernieuwingsprojecten van Charles Vandenhove (1927) in Luik van omstreeks 1980 die in Nederland toen werden beschouwd als voorbeeldig en Vandenhove veel werk hebben bezorgd in Nederland. Of de eerste gebouwen van Jo Crepain (1950-2008), waaronder een woning voor een kapper in Kapellen uit 1974.

Verder in het essay blijkt dat Van Gerrewey, die ook twee romans heeft geschreven, met zijn eerste zin eigenlijk niet bedoelt dat België lange tijd geen architectuur heeft gekend, maar dat goede architectuur er niet voorkwam. Ook dit is natuurlijk overdreven, maar de vaststelling maakt het contrast met de Belgische architectuur uit de afgelopen vijfentwintig jaar des te groter. Want de vijfenzeventig gebouwen in *Architectuur België*, waaronder het Museum aan de Stroom in Antwerpen van Neutelings/Riedijk Architecten uit 2010 en de Stadshal in Gent van Robbrecht & Daem Marie-Josée Van Hee uit 2012, zijn volgens Van Gerrewey wél allemaal goed. Zelfs de stralend witte skelettenarchitectuur van het HST-station in Luik van Santiago Calatrava uit 2009, de Spaanse architect die wegens een teveel aan budget overschrijdende

projecten en wankel iconen nu weinig goed meer kan doen in de ogen van critici, vindt hij “goed”. “Het is niet altijd een goed idee om een wereldberoemde sterarchitect te engageren”, schrijft hij in zijn toelichting op Calatrava’s overdonderende spektakelstation. “Het HST-station in Luik is daarentegen geslaagd, niet het minst door de schaal en de ruwheid van de stad, die op een effectieve manier wordt geconfronteerd met een groots gebaar dat het station een juiste, publieke plaats aanreikt.”

In de inleiding legt Van Gerrewey uitgebreid uit wat hij onder goede architectuur verstaat. Of beter gezegd: hij probeert het. Want het valt niet mee om zijn betoog te volgen. Goede architectuur “kan helpen om onverwachte keuzes te maken, om spanning boven vertrouwdheid te verkiezen, en om als normaal en vanzelfsprekend veronderstelde, (wan)toestanden uitwegen te bieden”. Hoe een gebouw of een ontwerp niet nader toegelichte wantoestanden een uitweg kan bieden, is me een raadsel, maar vermoedelijk geeft Van Gerrewey hier een onbegrijpelijke beschrijving van de eis die je critici ook vaak hoort stellen aan beeldende kunst: kunstwerken moeten normen doorbreken, verontrusten of ten minste “iets aan de orde stellen”.

Van Gerrewey laat het niet bij deze clichématige kunsteis. Aan het einde van zijn betoog dicht hij goede architectuur ook sacrale en religieuze waarden toe. “Natuurlijk probeert de architectuur (...) oude religieuze, sacrale, heilige, mystieke, spirituele of kosmische aanspraken over te hevelen naar een onttoverde wereld”, schrijft hij. “Anders gesteld: de moderne paniek – de verplichting om de hele wereld in een paar seconden te moeten overzien en vatten – wordt binnenstebuiten gekeerd: het besef van de oneindigheid en van de onkenbaarheid ervan (die zeker nog niet tot het verleden behoort), wordt het hoofd geboden vanuit het tijdelijke bastion van de goede architectuur.”

Ook hier kom ik niet verder dan een vaag begrip van wat Van Gerrewey bedoelt. Ik begrijp eruit dat goede architectuur “kan helpen” bij het temperen van de “moderne paniek”. Dat is een mooie eigenschap van goede architectuur, al heb ik die zelf nooit mogen ervaren in de dertig jaar dat ik erover schrijf. Maar als dit is wat Van Gerrewey bedoelt, dan betekent dit dat het “tijdelijke bastion van goede architectuur” eerder een geruststellende dan

verontrustende werking op de gebruiker heeft en dit staat haaks op zijn eerder gestelde clichématige eis.

Tussen alle grote en vage woorden door schetst Van Gerrewey heel in het kort de ontwikkeling van de Belgische architectuur in de afgelopen kwarteeuw. Die kende in 1987 een omslagpunt. Toen trad, met architecten als Willem Jan Neutelings, Xaveer de Geyter, Stéphane Beel en Paul Robbrecht en Hilde Daem, een nieuwe generatie aan. Er ontstond ook, iets later dan in Nederland, een verlangen naar goede architectuur onder opdrachtgevers en de overheid. Om hieraan beter te voldoen werd een Vlaams Architectuurinstituut in het leven geroepen en een jaarlijks verschijnend *Architectuurboek Vlaanderen*. In 1998 kwam er zelfs een Vlaams Bouwmeester die het architectuurbeleid moet vormgeven – intussen is beslist deze functie op te heffen.

Het nieuwe architectonische zelfbewustzijn en de nieuwe generatie architecten hebben er samen voor gezorgd dat “België, en dan vooral Vlaanderen, van een architecturale woestijn in een kwarteeuw veranderd lijkt te zijn in één uitgestrekte bouwkunstige oase”, schrijft Van Gerrewey. Ook hier overdrijft hij. Net zomin als België in de jaren 1945-85 een woestijn was, is het nu “één grote oase van goede architectuur”. Behalve de vijfenzeventig goede gebouwen die Van Gerrewey in *Architectuur België* heeft opgenomen, zijn er de afgelopen kwarteeuw natuurlijk nog veel meer gebouwen verzezen die volgens Van Gerrewey's criteria niet goed zijn of zelfs het predicaat architectuur niet verdienen. Het heeft er veel van weg dat Van Gerrewey lijdt aan een soortgelijke zelfoverschatting als veel Nederlandse architectuurcritici vijftien jaar geleden. Toen werd Nederland in boeken als *Superdutch* (2000) van Bart Lootsma afgeschilderd als het modernste en hipste architectuurland ter wereld en bleef de doorbraak van het postmodernisme en neotraditionalisme in de tweede helft van de jaren negentig onopgemerkt.

Er zijn nog meer overeenkomsten tussen *Architectuur België* en *Superdutch*. Zoals *Superdutch* een parade is van een nieuwe generatie architecten van wie er vele waren beïnvloed door de opvattingen van Rem Koolhaas en zijn Office for Metropolitan Architecture (OMA), zo waart ook in *Architectuur België* de geest van Koolhaas rond. Niet alleen Willem Jan Neutelings, Xaveer de Geyter en Julien De Smedt

en andere architecten van wie werken zijn opgenomen in *Architectuur België*, zijn hun loopbaan begonnen bij OMA, maar ook veel andere door Van Gerrewey uitverkoren gebouwen vertonen de invloed van de *form follows concept*-benadering waarvan Koolhaas als de geestelijke vader wordt beschouwd.

In ‘Nederland’, een van de stukken en interviews met Belgische architecten die volgen op de vijfenzeventig rijk geïllustreerde presentaties van uitverkoren gebouwen, signaleert Van Gerrewey dan ook dat Nederland gedurende bijna de hele twintigste eeuw het gidsland was voor Belgische architecten. Ook stelt hij hierin vast dat de bureaus van Charles Vandenhove en Jo Crepain veel in Nederland hebben gebouwd. Maar dit is geen reden om hun Belgische gebouwen in *Architectuur België* op te nemen. Van de onversneden postmodernist Vandenhove heeft Gerrewey slechts één gebouw in België opgenomen, OCMW in Laken uit 2003. Van Jo Crepain staat niet één gebouw in zijn boek, hoewel diens bureau ook in België een groot oeuvre heeft opgebouwd. Maar het eclecticisme van Jo Crepain past niet in het beeld van de Belgische architectuur dat Van Gerrewey wil geven. Voor Crepain was architectuur immers in de eerste plaats een vluchtplaats en de woning een veilige burcht waar de bewoner zichzelf kan zijn. En hoe vaag het ook blijft wat Van Gerrewey onder goede architectuur verstaat, vast staat wel dat het niet het soort dienende, behaaglijke architectuur is dat Crepain maakte.

BERNARD HULSMAN

CHRISTOPHE VAN GERREWEY, *Architectuur België*. 25 jaar in 75 projecten, Lannoo, 2014, 303 p.